

КАЗУАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМИ ПРАВА: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах актуальність тлумачення норм права значно зросла. Це пояснюється тим, що останніми роками українське законодавство суттєво оновилося, у ньому з'явилися нові норми і навіть галузі права. Правотворчість сьогодні здійснюється на інших принципах, застосовуються нові юридичні терміни та конструкції, цілком інший тип регулювання. У законодавчій практиці ширше використовується зарубіжний досвід.

Реальне втілення правових норм залежить не тільки від того, наскільки точно правотворчі органи зможуть відобразити в своїх нормативно-правових актах специфіку становлення українського суспільства, особливості його культури, менталітету, об'єднавши їх із загальними закономірностями розвитку права, але й від того, наскільки потім адекватно нормативні розпорядження будуть відображатись в свідомості суб'єктів права. Норми права можуть бути ефективним засобом регулювання суспільних відносин лише за умови, що вони будуть відображені в індивідуальній, груповій та суспільній свідомості, одноманітно і правильно сприйняті та зрозумілі людьми, що завжди є результатом встановлення їх змісту, як результат відповідної інтерпретаційної діяльності.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження склали розробки таких вчених, як: С. Алексєєва, Н. Вопленко, Ю. Власова, В. Котюка, Д. Михайловича, О. Мурашина, А. Піголкіна, П. Рабіновича, О. Скакун, А. Смірнова, Ю. Тодици, В. Шаповалова, В. Хропанюка та ін., які у своїх працях розкривають окремі властивості, поняття, види, ознаки, особливості казуального тлумачення. Проте, ці та інші праці не містять узагальнюючого наукового підходу до казуального тлумачення як до ціннісно-правового акта. Тому представлена стаття ставить за мету органічно їх доповнити, а наявність указаних робіт не позбавляє його актуальності.

Основна мета статті полягає в тому, щоб розкрити значення казуального тлумачення, показати його аксіологічний аспект у сучасних умовах розвитку законодавства України, виробити практичні рекомендації щодо вдосконалення цього виду тлумачення.

Нині, за умов правових трансформацій в Україні, найбільш гостро постає проблема необхідності теоретичного осмислення казуального тлумачення норм права, оскільки воно належить до недостатньо вивчених у теорії права. Дискусія, що триває вже не одне десятиліття, перестала бути суто теоретичною, до неї підключилися представники галузевих юридичних наук, таких як: конституційне право, міжнародне, адміністративне, цивільне, кримінальне й кримінально-процесуальне право.

Казуальне (або індивідуальне) тлумачення може належати до офіційного або неофіційного виду тлумачення. Його відмінність полягає в тому, що казуальне — це тлумачення з конкретної справи і стосується конкретного випадку. За загальним правилом таке тлумачення обов'язкове лише для учасників окремої ситуації [1, с. 55].

Зрозуміло, що особливістю казуального тлумачення є те, що воно не поширюється на інші аналогічні випадки, як, наприклад, нормативне тлумачення. Відмінність між казуальним і нормативним тлумаченням полягає у різному обсязі дії на суспільні відносини [2, с. 30]. Найчастіше казуальне тлумачення виступає як мотивуюча частина правозастосовного акта. Наприклад, у судових рішеннях, вироках, правозастосовних актах міністерств, комітетів, відомств та ін.

В юридичній літературі казуальне тлумачення норм права поділяють на два підвиди: судове й адміністративне [3, с. 20-22].

Судове тлумачення норми права за своєю суттю є роз'ясненням змісту норм права у конкретній справі, що здійснюється відповідними судами. Воно спрямоване на правильне й однакове

застосування закону в діяльності органів правосуддя і є обов'язковим. Казуальне судове тлумачення дається судом будь-якої інстанції у вирокі, ухвалі, постанові стосовно конкретної справи. В структуру правового мотиву повинні входити думки суддів, що ґрунтуються на особистому тлумаченні норм матеріального та процесуального права, які сформувалися в процесі пізнання у вигляді внутрішнього, особистого переконання.

Як підкреслює С. Братусь, становлення судової практики як компонента результату судової діяльності починається з того моменту, коли для застосування закону до спірного випадку й винесення правосудного рішення суду необхідно розтлумачити закон, з'ясувати його зміст шляхом конкретизації тих або інших понять, які виражені в словесній формулі закону [4, с. 16].

Зазначимо, що акти казуального тлумачення судів вищої інстанції можуть виступати для нижчих органів як зразки розуміння застосування закону. Нижчі інстанції завжди орієнтуються на практику тлумачення і застосування законів вищими органами і зазвичай слідують їй.

Іноді в літературі принципів положення, які містяться в рішеннях вищих судових інстанцій у конкретних справах, називають прецедентами. Але такий прецедент є лише зразком для наслідування, для правильного розуміння і застосування закону. Формальної обов'язковості для подібних справ він не має і не може бути прецедентом у значенні джерела права, як це має місце в англосаксонських правових системах.

Отже, при вирішенні конкретних справ посилаються при обґрунтуванні прийнятих рішень на попередні судові вирокі (рішення), в тому числі і Верховного Суду України, не припустимо [5, с. 63].

Адміністративне тлумачення норми права дається виконавчими органами влади і стосується питань управління, соціального забезпечення, фінансів, податків, праці тощо. Як приклад казуального адміністративного тлумачення можна навести наказ міністра з приводу розгляду конкретної скарги. Найчастіше акт казуального тлумачення є складовою частиною правозастосовного акта, яким вирішується окрема юридична справа.

Як відомо з теорії держави та права, казуальне тлумачення спрямоване на належне з'ясування та роз'яснення суті правової норми, тому важливо, щоб при інтерпретації не змінювався зміст законодавчих актів України. Навпаки, при такому тлумаченні має зберігатися їх дійсний зміст. Інтерпретаційна діяльність виключає можливість порушення Конституції та інших законів, підзаконних актів, відхилення від їх змісту. Там, де правозастосувач виходить за межі закону, він не інтерпретує, а саме змінює або порушує закон [6, с. 53]. У зв'язку з цим правозастосувач зобов'язаний дотримуватись законодавства України.

Цінність використання казуального тлумачення, його методології і принципів полягає в адекватному усвідомленні змісту правових норм, забезпеченні ефективності їх реалізації та усуненні існуючих суперечностей. Таке тлумачення спрямоване на зміцнення законності і стає своєрідним містком до впровадження стандартів міжнародно-правової системи, культури в суспільстві та побудови соціальної, демократичної, правової держави.

Необхідно підкреслити, що правова цінність актів казуального тлумачення полягає ще й у тому, що вони, набуваючи обов'язкової значущості для відповідних суб'єктів права у конкретній справі, згодом матимуть вплив і на інших правозастосувачів під час розгляду та прийняття рішень (вироків) з усіх аналогічних юридичних справ. Саме цією обставиною завжди була обумовлена головна причина, яка пояснює необхідність оприлюднення судових рішень в офіційних виданнях. У таких рішеннях (вироках) містяться зразки розуміння законів, підзаконних актів, які мають у певному розумінні обов'язкове орієнтовне значення для широкого кола правозастосувачів [7].

Значення саме актів казуального характеру полягає в тому, що вони є прикладами зразків найбільш правильного застосування правових норм. Наголошую, що вони створюють стійкі правила і стають прообразом майбутніх нормативних розпоряджень.

Загалом процес офіційного тлумачення досить складний, який потребує постійного дослідження і вдосконалення, як суб'єктами засвоєння та роз'яснення змісту правових норм, так і особами, що його потребують. На жаль, попередити неоднозначність тлумачення неможливо, як не можна примусити людей думати однаково й професійно.

Отже, на нашу думку, основними засобами поліпшення якості казуального тлумачення є такі:

необхідність вирішення цілком практичних проблем уніфікації стандартів до підходів щодо застосування відповідних способів казуального тлумачення.

Потрібно визначитися щодо послідовності застосування тих чи інших методів казуального тлумачення. При цьому, має бути практично доведено співвідношення тих чи інших прийомів тлумачення, які не мають бути випадковими.

підвищення рівня освітньої діяльності, покращення зв'язку юридичної освіти з юридичною практикою;

підвищити активність суддів у застосуванні принципів доцільності, обґрунтованості, справедливості та інших правових принципів. Процес пізнання цих категорій прямо пов'язаний з успішністю застосування аналогії у законі та праві, подолання прогалів у правовому регулюванні, усунення яких, потребує певної стабільності;

тлумачення, як будь-який процес мислення, підкоряється законам і правилам логіки, тобто кожне положення, що інтерпретується, повинно бути обґрунтованим і доведеним.

Усе це має потягнути за собою позитивні зміни, які може отримати вітчизняна практика з приводу вдосконалення казуального тлумачення.

Таким чином, казуальне (індивідуальне) тлумачення не має загального значення, а зводиться лише до з'ясування та роз'яснення правової норми з урахуванням її застосування у конкретному випадку (тлумачення суддею правової норми під час вирішення конкретної справи).

Казуальне тлумачення як юридична діяльність є запорукою забезпечення законності та підвищення ефективності правового регулювання. Без глибокого розуміння змісту норм права неможлива їх ефективна реалізація, систематизація, формування правової культури та правосвідомості, підвищення ефективності законодавчого регулювання.

Основна правова цінність казуального тлумачення полягає в тому, що від нього залежить доля конкретної особи (справи), його не можна механічно поширювати на інші однорідні справи, оскільки кожна з них має свої індивідуальні особливості. Мета такого тлумачення — обґрунтоване, законне, справедливе, доцільне вирішення конкретної справи.

Тема дослідження казуального тлумачення, його аксіологічний аспект є доволі об'ємною, тому для її повного опрацювання, безумовно, потрібно здійснювати подальші дослідження. Останні є доцільними за такими дискусійними напрямками наукових розробок: 1) вирішення питання щодо видів офіційності казуального тлумачення в Україні; 2) дослідження значення (місця) актів казуального тлумачення у правозастосовній діяльності відповідних органів; 3) казуальне тлумачення: основні помилки та зловживання правом.

Використана література:

1. *Шаповал В.* Офіційне тлумачення як функція Конституційного Суду України (проблеми теорії) / В. Шаповал // Вісник Конституційного Суду України. — 2007. — № 5.
2. *Хропанюк В. Н.* Теорія держави і права: [навч. посіб.] / [під ред. проф. В. Г. Стрекозова]. — М.: Отечество, 1993. — 323 с.
3. *Смирнов А. В.* Толкование норм права: [учеб.-практ. пособ.] / А. В. Смирнов, А. Г. Манукян. — М.: Проспект, 2008. — 144 с.
4. *Братусь С. Н.* Юридическая природа судебной практики в СССР / С. Н. Братусь // Советское государство и право. — 1975. — № 6. — С. 13–21.
5. *Кримінальне право України: заг. частина: [підручник] / Ю. В. Александров, В. А. Клименко.* — К.: МАУП, 2004. — 328 с.
6. *Погорілко В. Ф.* Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика (Нормативні документи та коментарі): [монографія] / В. Ф. Погорілко. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. — 652 с.
7. *Матеріал* з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/>.

Кириченко О. М. Казуальне тлумачення норми права: аксіологічний аспект.

У статті розглядаються актуальні для сучасної юридичної практики питання казуального тлумачення, його аксіологічний аспект. Аналізуються характерні особливості казуального тлумачення, дається поняття

та визначаються його види. Також приділено увагу особливостям процесу казуального тлумачення та пропонуються основні засоби поліпшення його якості.

Ключові слова: казуальне тлумачення, норма права, судове тлумачення, адміністративне тлумачення.

Кириченко О. Н. Казуальное толкование норм права: аксиологический аспект.

В статье рассматриваются актуальные для современной юридической практики вопросы казуального толкования, его аксиологический аспект. Анализируются характерные особенности казуального толкования, даётся понятия и определяются виды. Также уделяется внимание особенностям процесса казуального толкования, предлагаются основные способы улучшения его качества.

Ключевые слова: казуальное толкование, норма права, судебное толкование, административное толкование.

Kyrychenko O. Casual Interpretation of Law Regulation: Axiological Aspect.

The article deals with relevant to modern legal practice issues of casual interpretation, its axiological aspect.

It analyzes the characteristics of casual interpretation, a definition of this concept. It is emphasized that the feature of casual interpretation is that it applies only to specific persons to whom it is considered certain, has specific circumstances and should not be extended to other similar cases, such as statutory interpretation.

Attention is paid to the kinds of casual interpretation: that judicial interpretation of the Court of Law, in connection with the particular case, which finds its consolidation in the judgment or sentence of a particular case; and administrative — bodies (ministries, state committees, other central bodies of executive power) when they give an official response to requests from subordinate agencies on the interpretation and application of certain provisions of the regulations in the case.

It was given highlights of the complexity and importance of the process of casual interpretation, which is aimed at protecting the fundamental rights of legal values of human being. The attention was paid to interpretation of the content of legislative acts of Ukraine. On the contrary, by this interpretation should be kept their real content. Interpretative activity eliminates the possibility of violating the Constitution and other laws, regulations, deviation from their content. When the interpreter goes beyond the law, he interprets, that is changing or breaking the law. We offer basic tools to improve the quality of casual interpretation: decide on the sequence of application of various methods of interpretation, improving communication of legal education to legal practice, to increase the activity of judges in applying the principles of appropriateness, validity, fairness and other legal principles.

Key words: casual interpretation, the rule of law, judicial interpretation, rule, administrative interpretation.